

ALEVİ İNANÇ SİSTEMİNDE ADLAR VE DİL-KİMLİK İLİŞKİSİ

Başak UYSAL*

Özet

Ad verme, toplumsal ve kültürel kimliği yansıtmaması bakımından önem taşıyan ve birden çok disiplinin ilgilendiği bir çalışma alanıdır. Bir inanç sistemi olarak Alevilikte de adlar, kişisel tanımlayıcılar olarak kabul edilir. Bu gerçekten hareketle çalışmada Alevi kültüründe kullanılan, kabul gören, tercih edilen ve edilmeyen adların tespit edilmesi amaçlanmıştır. Alevilikte ad verme, Türk toplumundaki ad verme çerçevesi içerisinde yer almakla birlikte dil bilimi ve kültürel unsurlar açısından kendine özgü bir çizgiye sahiptir. Çalışma, 17 ayı ocağa mensup 21 Alevi inanç önderi ve taliple gerçekleştirilmiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden odak grup görüşmesi esas alınmış, araştırmacı tarafından oluşturulan Alevilikte Ad Verme Kültürüne Yönelik Görüşme Formu aracılığıyla veriler toplanmıştır. Verilerin kayıt altına alınması, ses ve görüntü kaydı yoluyla gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda Alevi inanç sisteminde tercih edilen isimlerde 1950-2012 yılları arasında dil sosyolojisi bakımından bir katmanlaşmanın gerçekleştiği, bununla birlikte 12 İmamların isimlerinin her dönem tercih edildiği görülmüştür. Alevi inanç sisteminde kullanılmayan/tercih edilmeyen olarak nitelenen isimlerin temelinde bazı tarihi karşılaşmaların var olduğu, fakat 2000'li yıllarda söz konusu isimlerin de Alevi toplumunda kullanılmaya başlandığı çalışmada elde edilen önemli veriler arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Kişi Adları Bilimi, Alevilik, Dil Sosyolojisi, Ad Verme

NAMES IN ALAOUITE BELIEF SYSTEM IN LANGUAGE - IDENTITY RELATION FRAME

Abstract

Naming is important as it reflects the social and cultural identity and is an area that more than one discipline is interested in. In Alaouite belief system, names are accepted as personal descriptions. From this fact, in this study it is aimed to identify the names that are alive, preferable, non-preferable and unused in Alaouite culture. Although it remains in the same structure in Turkish society, naming in Alewism and Bektashiyya in linguistic and cultural terms has a unique style. This study is carried out with 21 Alaouite Leaders and suitors from 17 different families. In the study, focus group interview is used as a qualitative research method and the data is collected through the Naming Culture in Alewism. Recording of data took place through voice and video recording. As a result of the study, it is seen that there has been a social stratification in preferred names in Alaouite belief system between

* Öğr. Gör., Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, Ankara/Türkiye, basakuyosal@gazi.edu.tr

1950 and 2012, however the names of 12 Imams are preferred in every period. One of the data obtained from the study is that, names which are considered to be unused and/or non-preferred in Alaouite belief system are the results of historical conflicts but in 21st century these names are also started to be used in Alaouite society.

Keywords: Anthroponymy, Alewism, Language Sociology, Naming

Giriş

Kişi adları, toplumların kültürel tapuları içerisinde yer alan belirleyici unsurlardan birisidir. Bununla birlikte, her toplumda yer alan küçük gruplarda kişi adlarının verilmiş şeklinin belirli değişkenleri bulunmaktadır. Bu değişkenlerin başlıcaları; sosyal statü, ailenin yakın dönemde karşılaştığı travmalar (aileden bir kişinin ölümü, ailenin mevcut durumunu etkileyen kişiler vb.), yaşanan döneme etki eden toplumsal olaylar, geleceğe yönelik beklentiler, ad veren kişinin sahip olduğu mental miras, aile büyüklerine verilen sözler, dinî kimliğe sahip kişilere adanan adaklardır. Alevilikte ise ad verme, Türk toplumundaki ad verme çerçevesi içerisinde yer almakla birlikte dil bilimi ve kültürel unsurlar açısından kendine özgü bir çizgiye sahiptir. Bu çalışmada amaçlanan, 1950 sonrası Alevi inanç sisteminde kullanılan kişi adlarını zaman haritası üzerinde sıklık ve yaygınlık bakımından incelemektir.

Adlar, dil sosyolojisi bakımından bir toplumda veya grupta sosyokültürel süreç ve yapıların anlaşılmasına yardımcı olur (Çelik, 2005: 21). Dolayısıyla dil ile kimliğin arasındaki ilişkinin en güncel taşıyıcılarından biri de kişi adlarıdır. Dil, geleneği muhafaza eden ve bugüne taşıyan bir unsur olarak ele alındığında Alevi kültüründe tercih edilen adların bir gelenek taşıyıcısı görevinde olduğu görülmektedir.

Adlar ve Anlam Değerleri

Kişi adları, sahip oldukları ontolojik değer bakımından sadece sözlük yardımıyla açıklanamayacak kadar karmaşık bir yapıya sahiptir. Kişi adları üzerinde çalışan araştırmacı Matushansky'e göre bir kişi adının anlamı sadece seslerin dizilimi değildir. Morfolojik tahliller vasıtasıyla bazı kişi adlarının üzerinde çalışmak gerekebilir, bu bilgi de ses bağlantılarının nasıl özel ad konumuna geldiğini açıklamaya yardımcı olabilir (Matushansky, 2008).

Mill (1905)'e göre adların anlamları değil, işaretleri vardır (Akt. Kripke, 2005). Bir gösterge olarak ele alınan ad, gönderge ile doğrudan bağlantısını kaybetmiş görünebilir. Bu aşamada önemli olan, adın işaret ettiği kavramı temsil edebilmesi, yani işaretleme yeteneğidir.

Adların anlamına yönelik bir diğer değerlendirme, Ziff (1967)'e aittir. Ziff'e

göre adların net olarak bir anlamı yoktur. Yani adlar, bir bakıma dilin parçası kabul edilmeyebilir. Ziff'in özellikle tarihi kişiliklerin adları konusunda söyledikleri, tarihî karşılaşma sonuçlarının ad verme kültürünü etkilediği Alevi toplumunu ele alan bu araştırma için önemlidir. Ziff'e göre özel adlar, tarihi kişilerin adlarından farklı olarak ele alınmalıdır. Dolayısıyla bu görüşe göre özel addan hareketle genellemelere gitmek doğru değildir (Ziff, 1967: 94). Searle (1958)'a göre ise bir ad, tek başına oluşmaz, bazı kümeler vasıtasıyla anlam kazanır. Türü yeterince karşılayan ne ise o, artık adın göndergesidir. Dolayısıyla ada kimlik kazandıran, ada sahip kümelerin oluşturacağı topluluklardır.

Türklerde Ad Verme

Kişi adları; tarih, felsefe, dilbilim, sosyal antropoloji, edebiyat ve sosyoloji gibi farklı disiplinlerin çalışma alanları içerisinde yer almakta ve her disiplinde farklı yönleriyle incelenmektedir. Farklı disiplinlerde kişi adları, çeşitli açılardan ele alınmıştır. Aynı disiplin içerisinde bile kişi adlarının amaca yönelik olarak farklı sınıflandırmalara tabi tutuldukları da görülür. Bu sebeple literatür açısından kişi adları, zengin bir geçmişe sahiptir. Türkiye'de ise Türk kişi adlarıyla ilgilenen ilk araştırmacı, Besim Atalay'dır. Türk Yurdu Dergisi'nde yayımlamaya başladığı bir dizi yazıyla konuya eğilmeye başlamıştır (Sakaoğlu, 2001: 34). Rasonyi, *Tarihte Türklük* isimli eserinde Türklerde isim koyma geleneği ile ilgili olarak şunları söyler: "Türk has isimlerinin alınışı, tek bir hadise olmayıp kavim adlarında olduğu gibi bir düzene bağlıdır. İptidai derecesinde diğer kavim ailelerinde ad verme, ad gelişmesinde bağlı olduğu psikolojik zeminin tesiri altındadır (Rasonyi, 1971: 22)." Rasonyi'nin kitabındaki ifadeler, ad vermenin Türkler için özel anlam ifade ettiğini göstermektedir. Dede Korkut'ta, Oğuz Kağan Destanı'nda ve Göktürk Kitabeleri'nde ad vermenin önemini belirten izler bulmak mümkündür.

Türklerin verdikleri adları tespit etmek amacıyla birçok gruplama yapılmıştır. Yapılan gruplamaların bir kısmı Rasonyi'nin gruplamasını temel almakta birlikte bir kısmı belirli disiplinlere yönelik gruplamalardır. Bu çalışmada Rasonyi'nin sınıflaması, literatürdeki kullanım yaygınlığı bakımından esas alınmıştır. Rasonyi, ad koyma âdet ve geleneklerini totem kaynaklı adların yanı sıra 6 başlıkta toplamaktadır. Bunlar:

Amaçlı adlar: Anne baba dilekleri, koruyucu adlar, çocuk için iyi dilekleri doğrudan doğruya, dolaysız anlatan adlar, gösteriş ifade eden adlar. (*Hami, Kaya, Haşim*)

Tesadüf âleminde alınmış adlar: Doğum anında vuku bulan meteorolojik veya astronomik bir olay; gün, mevsim, bayram adları. (*Kutluay, Bayram, Temmuz*)

Teofor adlar: Kötü ruhları şaşırtmak maksadıyla belirlenen adlar. (*Osman*)

Anne-babanın sevgisini gösteren adlar: Genellikle ince, değerli, tatlı, güzel, küçük anlamına gelen ve daha ziyade kızlara verilen adlar. (*Çiçek, İpek*)

Kişilere bağlı adlar: Ata ve akraba adları, herkes tarafından tanınan ve büyük şahsiyetlerin adları. (*Ali, Hasan, Hüseyin, Mansur, Veli*)

Rütbe ve unvan adları: Klan adı, oymak başkanının idari ve askerî görevine işaret eden adlar (*Derviş, Seyit, Baba*) (Rasonyi, 1971: 22-25) şeklinde sınıflandırılmıştır.

Acıpayamlı'ya göre çocuğa; ölü büyükbaba ya da büyükannelerin, ad verme sırasında eve ilk gelen kimsenin, peygamberin, peygamber eşlerinin, peygamber çocukları yahut dört halifenin, doğduğu yerin, çocuğun doğduğu gün ve ayların adı verilebilir (Acıpayamlı, 1992: 6-7). Bu bilgiyi, İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğünün istatistik verileri de desteklemektedir. İstatistiklere göre 2000-2005 yılları arasında ve 2006 yılında doğan çocuklar için tercih edilen ilk 5 ad (Arda, Yusuf, Mehmet, Mustafa, Emirhan; Elif, Zeynep, İrem, Büşra, Merve) arasında dinî adların ağırlıkta olduğu görülmektedir.

Rasonyi'ye göre "Hristiyanlığı kabul eden Macarlarda olduğu gibi İslamiyeti kabul eden Türklerde de saha itibarıyla kuzeyden güneye inildikçe ve zaman bakımından yeni çağa yaklaştıkça İslam dininin tesiri altında birinci derecede Arap, ikinci derecede Acem adları yerleşmiştir (Rasonyi, 1971: 26). Bu etkiyi doğrulayan bir diğer kaynak Divanü Lugat-it Türk'tür. Divan'da yer alan 110 civarındaki kişi adının %20'si Arap kökenli olup ad sistemine uygun bir yapının izlendiği görülmektedir (Amanoğlu, 2000).

Türklerde ad verme kültüründe yer alan bir diğer unsur, takma adlardır. Takma ad, bazı kişilere esas adlarının dışında, onların bedensel, sosyal ve kültürel yaşamlarıyla ilgili olarak verilen ad (Acıpayamlı, 1992: 11) olarak tanımlanır. Takma ad, aynı zamanda destekleyici ad (Tonkin, 1980) olarak da kabul edilir. Kripke ise "Bazen iki ad, aynı göndergeye sahip olabilir (Kripke, 2005: 40)" şeklinde takma adın destekleyen kimliğin görüşünü ifade etmektedir. Dolayısıyla takma ad, genel olarak asıl adı destekleyen yahut asıl adın, amaçlanamı ifade etmekte yetersiz olduğu durumlarda tercih edilen adlar olarak kabul edilebilir.

Adlar, çoğu kültürde *katı belirleyiciler* (Kripke, 2005), daha yumuşak bir ifadeyle *belirgin açıklayıcılar* (Searle 1958; Matushansky, 2008) olarak kabul edilirler. Alevi inanç sistemi açısından bu bilgi değerlendirildiğinde adların belirleyicilik özelliğinin Alevilikte ön planda olduğu görülür. Ali adı, Ali bin Ebu Talib'e

atfen, Alevi toplumunda sıkça kullanılan adlardan biridir. Dolayısıyla “Ali” adından hareketle şu örnek verilebilir: Hz. Ali’nin belirleyici özellikleri; inancı, lider kimliği, adil olması, cesurluğu ve ilme verdiği önemlidir. Adlar, katı belirleyiciler olarak kabul edildiğinde Ali ismini taşıyan tüm insanlardan bu özelliklere sahip olması beklenemez; fakat Ali adı, bu şekilde olumlu bir imaja ve göndergeye sahiptir.

Adlandırma ve adların sembolik değeri, birden çok disiplinin ilgilendiği bir alan olarak bilinmektedir. Alana yönelik yapılan çalışmalarda toplumun isim kültürünü ortaya koyacak sosyolojik yöntem ve gözlem araçları yerine, genellikle nüfus müdürlüklerinden, okullardan, mezarlıklardan toplanan ad listeleri kullanılmakta, arşivlere yönelik araştırmalar ise sistematik bir çerçeveye sahip görünmemektedir (Çelik, 2005: 2). Daha önce yapılan araştırmaların işaret ettiği noktadan hareketle çalışma, alan araştırmasına ve birebir görüşmeye dayanması bakımından önemlidir. Çalışmanın önemini gösteren bir diğer unsur, Alevi inanış sisteminde yer alan adlar üzerine yapılacak olası çalışmalara vereceği katkıdır. Türkiye’de önemli bir topluluğu temsil eden Alevi toplumu içerisinde tercih edilen ve edilmeyen adların tespit edilmesi, Alevi kimliğinin kültürel önemine yönelik yapılan çalışmalara katkı sunması bakımından önem taşımaktadır.

Yöntem

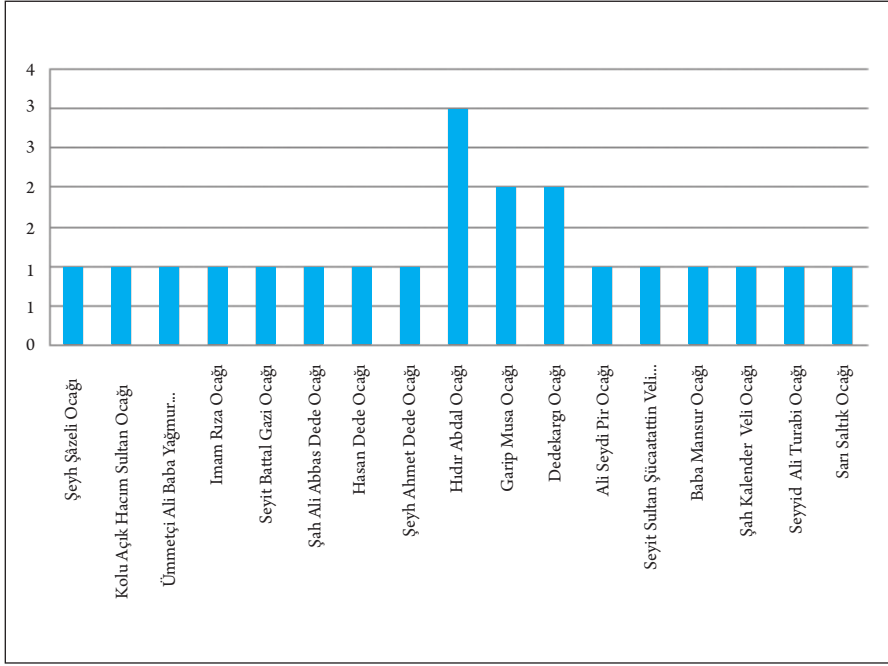
Alevilikte ad verme tercihlerini tespit edebilme amacıyla 21 inanç önderi ve taliple görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerde nitel araştırma yöntemleri içerisinde yer alan odak grup görüşmesi esas alınmıştır. Odak grup görüşmeleri, önceden belirlenmiş yönergeler çerçevesinde gerçekleştirilen, bu yöntemin mantığına uygun olarak, görüşülen kişilerin öznelliklerini ön planda tutan, katılımcıların söylemine ve bu söylemin toplumsal bağlamına dikkat edilmesi gereken nitel bir veri toplama tekniği olarak tanımlanabilir (Çokluk, Yılmaz ve Oğuz, 2011).

İlk aşamada alanla ilgili literatür taranmış ve literatür çerçevesinde Alevilikte Ad Verme Kültürüne Yönelik Görüşme Formu, yarı yapılandırılmış mülakat sürecinde kullanılmak üzere oluşturulmuştur. Görüşme formu, alan uzmanınca incelendikten ve gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra katılımcı listesi belirlenmiştir. Katılımcı listesinin oluşmasında kesişen ve çelişen adları tespit edebilmek amacıyla farklı ocak mensuplarına yer vermeye dikkat edilmiştir. Alevilikte Ad Verme Kültürüne Yönelik Görüşme Formu vasıtasıyla katılımcılardan gerekli bilgiler toplanmış, verilerin kayıt altına alınmasında görsel ve sesli kayıttan yararlanılmıştır. En son aşamada ise toplanan verilerin içerik analizi yapılmış ve sonuç raporlaştırılmıştır.

Bulgu ve Yorumlar

Çalışma, 17 ayrı ocağa mensup 21 inanç önderi ve talip ile gerçekleştirilmiştir.

Grafik 1: Katılımcıların Ocaklara Göre Dağılımı

Hıdır Abdal, Dede Kargın ve Garip Musa Ocaklarından birden fazla kişinin katılımı sağlanırken diğer 18 ocaktan birer katılımcı çalışmada yer almıştır. Katılımcıların coğrafi dağılımına bakıldığında İç Anadolu Bölgesi'nden 15, Karadeniz Bölgesi'nden 2, Marmara Bölgesi'nden 4 katılımcının çalışmada yer aldığı görülmektedir. 15 kişi, dinî unvanını *ocak dedesi* olarak belirtirken 6'sı kendisini *ocakzâde*, *talip* yahut *yola hizmet eden* olarak tanımlamıştır.

2012 yılı itibarıyla katılımcıların yaşlarının 60-69 aralığında yoğunluk gösterdiği görülmüştür. Buna göre katılımcıların ağırlıklı doğum yılı aralığını 1943-1952 kabul etmek mümkündür. Bu zaman çizelgesi, adların yıllara göre tercih edilme oranını göstermesi bakımından önemlidir.

21 katılımcıya, ad verme yetkisinin kimde olduğunu tespit edebilme amacıyla "Adınızı size kim verdi?" sorusu yöneltilmiştir.

Tablo 1: “Çocuğa adını kim verir?” Sorusuna Verilen Yanıtın Yıllara Göre Değişimi

Çocuğa adını kim verir?	1943-1952 arası doğan çocuklara	2000 ve sonrasında doğan çocuklara
Anne Baba	6	19
Aile Büyüğü	15	2

15 katılımcı, ad veren kişiyi aile büyüğü/ocak dedesi olarak belirtirken, 6 katılımcı anne/baba olarak soruyu cevaplamıştır. Katılımcılara 2000 sonrası doğumlu olan çocuklar için adı kimin verdiği sorulduğunda 2 katılımcı “Aile büyüğü” şeklinde cevap verirken 19 katılımcı “çocuğun ebeveyni” şeklinde cevap vermiştir (bk. Tablo 2). Bu oran farklılığı, ad verme geleneğinin çekirdek aileye doğru yöneldiğini ve ad vermenin topluma mal edilmekten çok aile içerisinde gerçekleştiğini göstermektedir. Daha sonra elde edilen bulgular, ad vermenin çekirdek aile içerisine çekilmesiyle birlikte seçilen adlarda da değişme olduğunu göstermektedir.

Katılımcılara yöneltilen bir diğer soru, takma ad ve lakaplara yöneliktir. İsmi genel anlamı varlıkları birbirinden ayırmak, tanımak ve zihne getirmek için kullanılan sözcük olduğuna göre bu işlem için ad, künye ve lakap olmak üzere birbirlerinden farklı anlamlar ifade eden ancak aynı amaç için kullanılan üç sözcük türü söz konusu olmaktadır (Ağırman, 2012: 3). Bu sebeple çalışma içerisine adlarla birlikte lakaplar da dâhil edilmiştir. Yapılan çalışmada görüşülen grupta künye veya kısaltmaya rastlanmazken katılımcılardan 10 tanesi, takma adı olduğunu söylemiştir. Tercih edilen takma adlar ve lakaplar incelendiğinde takma adların Alevilik kimliğini ön plana çıkardığı görülmektedir. Otman, Kıvra, Baba, Memet ve Muhammed şeklindeki takma adlar, bu duruma örnektir.

Araştırma içerisinde katılımcılara bir kuşak önceki katmanı tespit edebilmek amacıyla dede, anneanne ve babaannelerinin isimleri sorulmuş ve en sık tekrar edilen beşer ad belirlenmiştir.

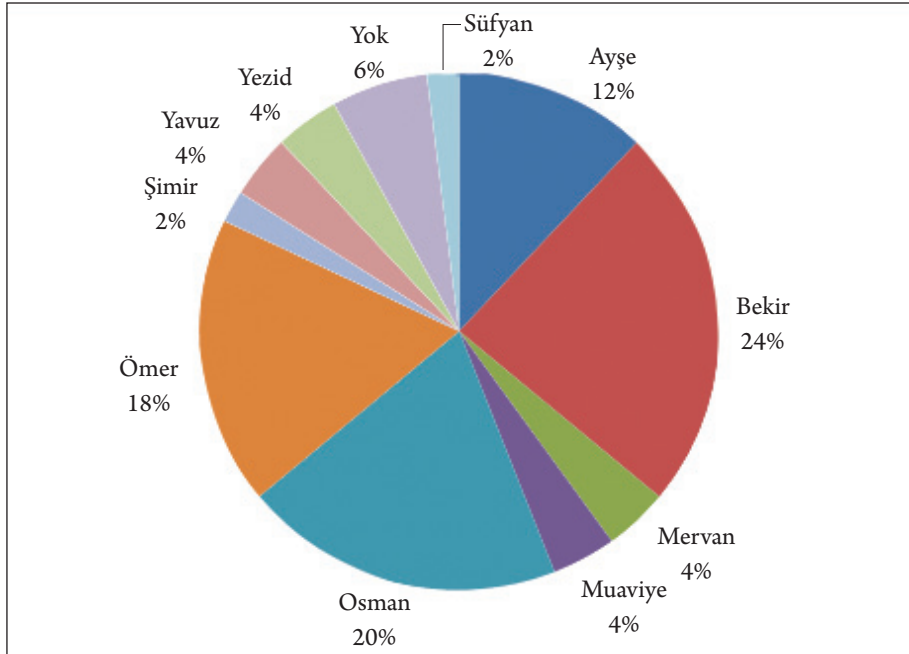
Tablo 2: Katılımcı Görüşlerine Göre 1950 Öncesi ve Sonrası En Sık Kullanılan 5 İsim

1950 öncesi erkek adları (Katılımcıların baba/dede adları)	1950 sonrası erkek adları (Katılımcıların çocuk/torunlarının adları)	1950 öncesi kadın adları (Katılımcıların baba/dede adları)	1950 sonrası kadın adları (Katılımcıların çocuk/torunlarının adları)
Hüseyin	Ali	Fatma	Zeynep
Hasan	Hasan	Zeynep	Fatma
Mustafa	Hüseyin	Elif	Kezban
İsmail	Ahmet	Hatice	Zöhre
Ali	Rıza	Kezban	Hatice

Tekrar sıklığı fazla olan adlara bakıldığında dini ve tarihi kaynaklarda Alevi toplumu içerisinde yer alan şahsiyetlerin isimlerinin 1950 öncesinde sıkça tercih edildiği görülmüştür. Katılımcılara kendi çağdaşlarının (kardeş, arkadaş, yaşça yakın akraba) sahip oldukları isimler sorulduğunda elde edilen sonuçlar, ad bazında küçük farklılıklar gösterse de adların belirttikleri işaretleyiciler bakımından aynı çerçeve içerisinde yer almaya devam etmektedir.

Katılımcılara “Ocağınızda/yörenizce kullanılmayan, tercih edilmeyen adlar var mı?” sorusu yöneltildiğinde Kerbela Olayı’na karışan şahsiyetlerin adlarının özellikle tercih edilmediği tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra tarihi süreçte Alevi toplumunun karşısında yer aldığı inanılan adlar da özellikle tercih edilmeyen adlar arasındadır. Oranlara bakıldığında Alevi toplumunda rastlanma olasılığı en düşük adın “Bekir” olduğu görülmektedir. Bununla birlikte 3 kişi “Ocağınızda/yöremizde kullanılmayan, özellikle tercih edilmeyen ad yoktur.” şeklinde soruyu cevaplamıştır. Alevi düşünce sisteminin hoşgörüyü temel alan yapısı düşünüldüğünde daha geniş alanda yapılacak bir çalışmada tercih edilmeyen ad oranının daha düşük çıkacağı beklenmektedir. Bu düşünceyi destekler nitelikte olması bakımından katılımcılardan 2 tanesinin anneanne adını Ayşe olarak belirtmesi önemlidir.

Grafik 2: Katılımcı Görüşlerine Göre Alevi İnanç Sisteminde Kullanılmayan İsimler

Katılımcılara “Ölen kişinin adı yeni doğan çocuğa verilir mi?” sorusu sorulduğunda 19 kişi “Evet.” 2 kişi “Hayır.” yanıtını vermiş ve gerekçesini “Eskide kalan bir uygulama, artık uyulmuyor.” diyerek belirtmiştir. Yine aynı başlık altında “Yeni doğana verilen isim, daha sonra değiştirilir mi?” sorusuna 2 katılımcı “Evet.” 19 katılımcı “Hayır.” şeklinde yanıt vermiştir.

Çalışma sonucunda ulaşılan bulgulardan birisi de Alevi toplumunda 2000 yılı ve sonrası doğan çocuklara verilen adlardır.

Tablo 3: Katılımcı Görüşlerine Göre 2000 sonrası doğumlu çocuklar için Alevi İnanç Sisteminde Yer Alan Adlar

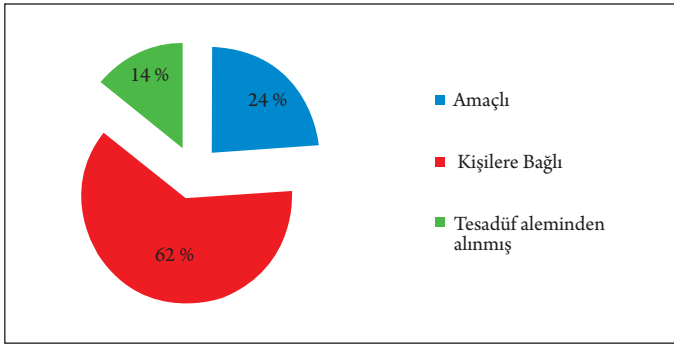
Kız Çocuğu	Erkek Çocuğu
Ayşe	Ali
Dilek	Arda
Doğa	Barış
Esmâ	Berk, Berkecan, Berkay
Esra	Burak
Fethiye	Deniz
Hatice	Ege
Hülya	Emre
Hüsniye	Gürkan
İdil	Hasan
İnci	Hüseyin
Melahat	İlkay
Nilüfer	Kadir
Özgecan	Mansur
Özlem	Mustafa
Satı	Özgür
Selen	Ufuk
Sevilay	Umut
Sıla	Yağız
Tülay	Taylan

2000 yılı ve sonrasında doğan çocuğa ad vermenin genellikle çekirdek aile içerisinde gerçekleştiğini daha önceki bulgu sonuçları göstermiş bulunmaktadır. Çekirdek aile tarafından tercih edilen adlara bakıldığında ise “şefkat ve sevgi gösteren adlar”ın ağırlıkla tercih edildiği görülmektedir. Erkek çocuklarda Hasan, Hüseyin, Ali, Mansur; kız çocuklarda Hatice, Hüsnüye gibi kimlik belirleyici adların kullanıldığı görülmekle birlikte ad vermede belirleyici faktörün şefkat ve sevgiyi temsil etme olduğu görülmüştür.

2000 yılı ve sonrası tercih edilen adlara bakıldığında elde edilen bir diğer sonuç, adların belirleyici kimliğini kısmen yitirmiş olmasıdır. Bu durum, kız isimlerinde daha fazla görülmekte; kız çocuklarına verilen isimlerde anne babanın şefkati ve sevgisini gösteren adların daha sıklıkla tercih edildiği görülmektedir.

Rasonyi'nin daha önce değinilen sınıflaması çerçevesinde Alevi toplumunda tercih edilen adlar incelendiğinde kişilere bağlı adların ağırlıklı olarak ön planda olduğu görülmektedir.

Grafik 3: Rasonyi'nin Sınıflamasına Göre Katılımcı Adlarının Gruplandırılması

Rasonyi'nin sınıflaması doğrultusunda bir sınıflama yapabilmek amacıyla katılımcılara “Bu adı size neden verdiklerini biliyor musunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Ata ve akraba adları sınıflamasını içeren kişilere bağlı adların tercih edilmesinde 12 İmam'ın adlarının etkili olduğu görülmektedir. Amaçlı adlar grubunu ise adak ve türbe ziyareti sonucu tercih edilen adlar oluşturmaktadır. Tesadüf âleminde alınan adlar grubunda da rüya sonucu belirlenen adlar ve doğulan gün meydana gelen doğa olaylarının etkili olduğu görülmüştür. 2 katılımcıdan ise Osman adının ailenin art arda vefat eden çocuklarından en son doğana yaşaması amacıyla verildiği bilgisi edinilmiş, Osman adı bu sebeple teofor isim sınıflamasına alınmıştır.

Kişi adlarının temsil yeteneği taşıdığına yönelik yargıyı destekleyen en önemli unsurlar, kolektif bellekte bulunan inanç önderlerinden edinilen adla ilgili deyiş ve söyleyişlerdir. Katılımcılara ad verme kültürüne yönelik olarak ocaklarına/yörelere has bir deyiş olup olmadığı sorulmuştur. Elde edilen söyleyişleri beddua ve temenni başlıklarında değerlendirmek mümkündür. Beddua başlığı altında değerlendirilen söyleyişler adın batmak ve adı yerde kalmak şeklindedir. Temenni başlığı altında ise şu ifadeleri değerlendirmek mümkündür:

Allah adını bağışlasın.

Allah adıyla büyütsün.

(Ölen kişinin ismi verildiğinde) Adı benzesin yaşı benzemesin.

Adını ben koydum yaşını Allah versin.

Adıyla yaşasın.

Ad bir boncuktur.

Söyleyişlere bakıldığında temenni ve övgü amaçlı olarak kullanılan adla ilgili söyleyişlerin beddua amaçlı söyleyişlerden sayıca fazla olduğu görülmektedir. Hem beddua hem temenni amaçlı söyleyişlerin ortak noktası adın kimlik belirleyici özelliğini ön plana çıkaracak ifadeler olmalarıdır.

Sonuç

Çelik (2005:11)'e göre, Türkiye'de isimler ve isim verme kültüründeki farklılaşmalar üzerinden yapılacak bir değişim analizi, toplumsal değişme olgusunun kültürel alana yansımalarını gösterecektir. Yapılan çalışma, kişi adları üzerinde bir sosyal katmanlaşma olduğunu ve 1950 yılı öncesindeki isimlerin 2012'ye çok zayıf bir biçimde tezahür ettiğini göstermektedir. Adlandırmanın psikolojik boyutu düşünüldüğünde kişisel ilgi ve sevgiyi ifade eden adların tercih edilmesinin sebebi anlaşılabilir.

Aleviliğin hem bir inanç sistemi hem kültürel kimlik göstergesi olarak toplumda kabul görmesi, ad verme kültürüne de etki etmiştir. 2000 sonrasındaki nesilde amaçlı adların yerini sevgi ve şefkati belirten adların tercih edilme sebebi olarak ise Alevi-Sünni evliliklerinin eskiye kıyasla artması ve ad vermenin kişisel belirleyici anlamının değişmesi gösterilebilir.

Çalışma sonucunda doğrudan ulaşılan bir bilgi olmamakla birlikte katılımcılarla yapılan görüşmelerde asıl adın yanı sıra Can ve Cem adlarının da kullanıldığı görülmüştür.

Dilin sürekli gelişen ve değişen yapısı içerisinde dilin bir ögesi olan kişi adlarının değişime uğraması, bir bakıma kaçınılmazdır. Bununla birlikte çalışmadan çıkan bir diğer sonuç şudur ki her ne kadar ad, kişiye verilse ve kişiye ait gibi görülse de adlar aslında onu veren kişiye aittir. Adın kimlik üzerindeki sahibi ise adı bir sonraki kuşağa taşıyıcı görevindedir. Bu açıdan bakıldığında kimlik belirleyicisi olarak adlar, kuşaktan kuşağa aktarılması gereken kültürel tapular niteliğindedirler.

Kaynakça

- Acıpayamlı, Orhan. (1992). Türk Kültüründe “Ad Koyma Folkloru”nun Morfolojik ve Fonksiyonel Yönlerden İncelenmesi. IV. Milletler Arası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildiri Kitabı, s. 1-15, Ofset Repromat Matbaası, Ankara.
- Ağırman, Cemal. Ad Koyma ve Hz. Peygamber’in İsimlere Karşı Tutumu, <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/217.pdf>, Erişim Tarihi 20/04/2011.
- Amanoğlu, Ebulfez Kuh. (2000). Divanü Lugat’it Türk’teki Kişi Adları Üzerine. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi S. 15, Erzurum.
- Çelik, Celaledin. (2005). İsim Kültürü ve Din: Şahıs İsimleri Üzerine Bir Din Sosyolojisi Denemesi. Çizgi Kitabevi, Konya.
- Çokluk, Ömay, Oguz, Ebru, Yılmaz, Kürşad. Nitel Bir Görüşme Yöntemi: Odak Grup Görüşmesi. Kuramsal Eğitimbilim, 4 (1), 95-107, 2011
- Çolak Bostancı, Gülcan. Kişilere İsim Vermenin Sahne Arkası. Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/3 Spring 2009.
- İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Müdürlüğü, http://www.nvi.gov.tr/Hizmetler/Istatistikler,Isim_Istatistikleri.html, Erişim Tarihi 29/03/2012
- Karahan, Leyla. (2008). Türkçede Dinî Anlamlı Bazı Kişi Adlarını Ekle Değiştirme Geleneği. The 51st Meeting of the Permanent International Altaistic Conference.
- Kibar, Osman. (2005). Türk Kültüründe Ad Verme Kültürü: Kişi Adları Üzerine Bir Tasnif Denemesi. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Kripke, Saul A. (2005). Adlandırma ve Zorunluluk. Çev: Berat Açıl. Litera Yayıncılık, İstanbul.
- Matushansky, Ora. (2008). On the Linguistic Complexity of Proper Names. *Linguist and Philos* 21:573–627.
- Rasonyi, Laszlo. (1971). Tarihte Türklük. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 39. Ankara.
- Sakaoğlu, Saim. (2001). Türk Ad Bilimi I. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara Üniversitesi Basımevi: Ankara.
- Searle, J. R. (1958). Proper names. *Mind, New Series*, Vol. 67, No. 266 (Apr., 1958), pp. 166-173.
- Tonkin, Elizabeth. (1980). Jealousy Names, Civilised Names: Anthroponomy of the Jlaio Kru of Liberia. *Man, New Series*, Vol. 15, No. 4, pp. 653-664.
- Uca, Alaattin. (2004). Türk Toplumunda Ad Verme Geleneği. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi. S. 23.
- Ziff, Paul. (1967). *Semantic Analysis*. Cornell University Press.